

Јелена Цветић
Градска библиотека Суботица
jesa.cvetic@gmail.com

БИБЛИОТЕКА ИСТОРИЈСКОГ АРХИВА СУБОТИЦА

Сажетак: Циљ овог рада је да пружи увид у рад библиотеке Историјског архива Суботица. Обухватање историјског осврта на оснивање Архива и библиотеке у оквиру њега, има за циљ да укаже на специфичности услова и начина рада са истраживачима, на врсту библиотечке и архивске грађе, као и на структуру корисника библиотеке. Од 1960. године, када је почело стварање архивске библиотеке, па до данас, радило се на томе да се библиотечки фонд допуни монографским и серијским публикацијама које ће корисницима дати одговоре на питања и теме које су одабрали да обраде у својим радовима. Активним радом на својој промоцији, Архив жели да укаже на културни значај који има и на тај начин привуче нове кориснике који ће у архивској читаоници имати могућност да се упознају са историјским списима и документима старим неколико стотина година.

Кључне речи: Историјски архив Суботица, специјална библиотека, историјат, библиотечка грађа, архивска грађа, корисници

Историјат Историјског архива у Суботици

Половином 18. века на територији данашње Суботице долази до развоја градске организације и администрације. Тако се у јуну 1743. године успоставља варошки Магистрат, као орган политичко-управне и судске власти, на основу привилегије којом је варош проглашена привилегованом коморском варошицом под именом Сент Марија. Прави замајац у области политике, културе и економије почиње 1779. године када је варош проглашена за Слободни краљевски град и када је преименована у Марија Терезиополис.¹ Новостечена културна, просветна, политичка, економска

¹ Стеван Мачковић, ур., *60 година делатности Историјског архива Суботица* (Суботица: Историјски архив, 2007), 10.

и административна аутономија подразумевала је уређену јавну службу, те долази до објективне потребе за организовањем архива који би прикупљао и чувао писану грађу градске администрације.

Како архив није само место за пуко складиштење писане документације, него је и значајан извор историјских информација, након Другог светског рата на територији Аутономне Покрајине Војводине озбиљно се приступило формирању архивских служби у циљу очувања вредне архивске грађе. Тако је 1946. године на основу одлуке Одељења за просвету ГИО НС АПВ бр. 16.800 успостављено Архивско подручје за град Суботицу и срез Бачку Тополу.² На основу донетих прописа приступило се детаљном прегледу архивске документације с обзиром да је знатан део нестало или је уништен током рата, те обезбеђивању адекватних просторија у којој би се она чувала, попису свих регистратура и сл.

Године 1949. Архивско подручје прераста у Архивско средиште, а од 1952. године, на основу решења Извршног одбора Градског народног одбора бр. 2.173 које је донето на основу решења Министарства просвете НР Србије бр. 32.355, постаје самостална установа под називом Градска државна архива у Суботици.³ Архивском средишту је 1950. године додељено неколико просторија на трећем спрату Градске куће, где се и данас налази његово седиште, али на већој површини. Установа добија назив Историјски архив Суботица 1964. године на основу решења Скупштине среза Суботице бр. 05-7101.⁴

Током деценија број фондова и збирки, као и регистратура, непрестано се увећавао. Пошто је заштита архивске, односно регистратурске грађе одувек била приоритет, као константна потреба, али и проблем, поставио се задатак обезбеђивања довољног броја адекватних просторија и полица за њихов смештај. Адаптацијом постојећих просторија, проширивањем депоа и измештањем грађе на друге локације донекле је решен недостатак простора. Поред ангажовања на побољшању општих услова рада, делатност Архива била је усмерена и на рад са корисницима кроз издавање различитих уверења и докумената, те издавање архивске грађе у научне и истраживачке сврхе.

Наравно, временом се све више радило и на популарисању делатности Архива и архивске грађе кроз изложбе, издавачку делатност, размену искустава и сарадњу са архивима из суседних земаља. С том намером је

² Исто, 11.

³ Исто, 13.

⁴ Исто, 16.

крајем 2013. године покренут пројекат „Е-истраживање“⁵ чији је циљ да истраживачима и другим заинтересованим лицима обезбеди да путем интернета бесплатно могу претражити део дигитализоване архивске грађе.

Библиотека Архива

Према Закону о библиотечно-информационој делатности,⁶ у зависности од библиотечно-информационе грађе и профила корисника, у нашој земљи се библиотеке разврставају на неколико типова: националне, јавне, школске, високошколске, универзитетске, библиотеке научно-истраживачких института и установа, специјалне библиотеке, као и на информационе центре при другим установама, организацијама и удружењима.

Основна делатност специјалних библиотека усмерена је на праћење и развијање задатака и циљева установа у чијем саставу делују. Специјална библиотека, по својој природи намењена уском кругу корисника, остаје мање позната јавности у односу на друге типове библиотека. Већ и сама чињеница да се налази у оквиру института, архива, музеја, позоришта, научних институција, здравствених институција, намеће посебан приступ приликом планирања, организације и коришћења њених фондова.⁷ Архивске библиотеке се разликују од других по томе што обезбеђују детаљније информације из области архивистике, архивских регистратура и историје у свим њеним сегментима (национална, културна, војна, друштвена, историја уметности, религија, етнологија, просвете, права, привреде, економије...).⁸ Једна од њих је и библиотека Историјског архива Суботица. Послови на стварању архивске библиотеке започети су 1960. године инвентарисањем и печатењем књига и израдом предметног регистра. Све до 1995. књижни фонд је био смештен по канцеларијама када су извршени ревизија библиотечног фонда и његов смештај у посебну просторију.⁹ Површина те

⁵ Заинтересовани корисници могу се регистровати путем линка e-arhiva.suarhiv.co.rs

⁶ *Закон о библиотечно-информационој делатности*, „Службени гласник РС” бр. 52/11.

⁷ Душица Рајчевић, „Улога библиотекара у специјалним библиотекама“, *Гласник Народне библиотеке Србије* год. 3, бр. 1 (2001): 159.

⁸ Татјана Кикић и Татјана Јовановић, „Архивска регистратура и библиотека – оглед заснован на пракси Архива Србије“, *Библиоџекар* год. 58, бр. 1–2 (2016): 124.

⁹ Стеван Мачковић, ур., 60 година делатности Историјског архива Суботица (Суботица: Историјски архив, 2007), 33.

просторије је 25, а читаонице 35 квадратних метара. Библиотечки посао обављају две особе, с тим да је једна задужена за рад са истраживачима, док се друга бави вођењем евиденција и каталога. Ова специјална библиотека затвореног типа свој фонд базира првенствено на књигама чија је тематика из области завичајне историје Севернобачког округа¹⁰ и на публикацијама које су у вези са архивском делатношћу. Део фонда чине и публикације које су издвојене из фондова похрањених у Архиву, као и периодика. Библиотечки фонд чине књиге и публикације претежно на српском, мађарском и хрватском, али и на немачком и латинском језику.

У библиотеци се води посебан именски регистар за публикације на српском/хрватском и мађарском, док је предметни каталог заједнички за сва три језика. За серијске публикације води се индексно наслову „од А до Ж“. Смештај је организован по принципу *numerus currens* на 159 метара полица, са колико их библиотека тренутно располаже, а према статистици за 2016. годину библиотечки фонд чини 6.344 примерка монографских публикација (5.165 наслова) и 2.146 примерака периодике (1.025 наслова). Библиотечка (монографске и серијске публикације) и архивска грађа (фондови и збирке) корисницима су доступне искључиво у читаоници Архива која може да прими дванаест истраживача. Допуњавање фонда обавља се куповином нових књига, поклонима, разменом публикација са другим архивима и сродним установама. Сарадња са архивима из Мађарске и Хрватске која је интензивирана протеклих неколико година допринела је обогаћивању фонда издањима на мађарском и хрватском језику. Такође, саставни део библиотечке грађе у виду обавезног примерка постају и публиковани научни радови и књиге који су резултат истраживања архивске грађе Историјског архива Суботица.

У читаоници Архива се, поред библиотечког фонда, користи и изузетно богат архивски фонд који садржи изворну или репродуковану документацију о граду и околини која датира од средине 17. века до данас. Разликујемо следеће групе архивалија: исправе (повеље, дипломе), рукописне књиге (протоколе, регистре и др), списе са својим помоћним књигама, рукописне оставштине значајних породица и личности, карте, мапе, планове, штампани материјал, фотографије, аудио-визуелну грађу, магнетне записе (дискета, CD и сл).¹¹ Статисти-

¹⁰ Историјски архив Суботица има статус међуопштинског архива који своју делатност врши на територији три општине – Суботице, Бачке Тополе и Малог Иђоша.

¹¹ Стеван Мачковић, ур., *60 година делатности Историјског архива Суботица* (Суботица: Историјски архив, 2007), 37.

ка за 2016. годину показује да је целокупна архивска грађа груписана у 515 фондова или збирки и смештена на полицама дужине 7.300 метара.

Корисници библиотечке и архивске грађе

Како специјалне библиотеке имају специфичну намену, у складу са делатношћу установе или организације чији су део, тако и услужују кориснике који имају посебна интересовања. Сам назив „историјски архив“ упућује на истраживачке потребе особа заинтересованих за коришћење његових библиотечких и читаоничних услуга.

Услуге Историјског архива Суботица у виду коришћења библиотечке и архивске грађе користе истраживачи, док их физичка и правна лица користе у смислу прибављања оверених фотокопија, преписа, уверења и сличне техничке документације у приватне или правне сврхе.

Статистика за 2016. годину показује да је 88 истраживача користило читаоницу Архива. Највише их је из Суботице и приградских места, потом следе истраживачи из Бачке Тополе, Сенте, Сомбора, Новог Сада, као и корисници из суседне Мађарске (Кечкемет, Бока и др).

Ако се говори о професионалној структури истраживача, примећује се да су последњих неколико година најактивнији студенти и ученици (махом средњих школа). Прате их запослени у другим културним установама, научни радници и универзитетски професори, просветни и здравствени радници, новинари и др.

У погледу сврхе коришћења библиотечке и архивске грађе, најчешће је у питању израда реферата, семинарских и матурских радова (ученици), научних и стручних радова (научни радници, професори, здравствени радници), докторских дисертација, дипломских и мастер радова (студенти), као и публицистичких радова (новинари).¹² Све већи број захтева за Збирком матичних књига (1687–1949) показује тенденцију истраживача (невезано за професију или старосну доб) да у личне сврхе истражују родослове својих породица.

Тематски гледано, логично је да истраживаче највише занима грађа у вези са историјом овог краја – политичка, друштвена и културна; историја архитектуре и грађевинарства, школства, привреде, спорта и сл. Неке од најчешћих темаодносе се на историјат значајних градских грађевина попут

¹² Подаци добијени увидом у матични лист корисника библиотеке.

Градске куће, суботичке синагоге и других истакнутих објеката из доба сецесије, као и на биографије локалних знаменитих и истакнутих личности.

Истраживачима је протекле године на коришћење издато 455 књига, 123 архивске кутије и 1284 предмета. Важно је поменути и 955 истраживача који су у минулој години користили услугу Е-истраживања која им је омогућила приступ делу дигитализоване архивске грађе.

Рад са истраживачима

Библиотекари играју важну улогу у подршци научних истраживања. Од њих се очекује да пронађу најбољи извор информација, потом да информације организују, упакују и испоруче тако да информација буде максимално искоришћена.¹³

Већина истраживача који посећују Архив долази са јасно формулисаним питањима у вези са темом која их занима. За многе је разочаравајуће што се ти одговори не чувају спремни, него је пут који води до њих често дуг и мукотрпан. Мноштво података се крије у грађи, а пошто задатак архивиста може бити само да их барем делимично, а никада коначно и до краја прикажу, посао истраживача је да појединачно допиру до њих.¹⁴ У таквим условима особа задужена за рад са корисницима у читаоници Историјског архива Суботица значајно доприноси својим упутствима и сугестијама при одабиру најподесније библиотечке или архивске грађе за одређено истраживање.

Коришћење библиотечке и архивске грађе у читаоници Архива регулисано је *Правилником о начину коришћења архивске грађе*. Корисници се евидентирају путем матичног листа на којем испуњавају своје име и презиме, занимање и место запослења, датум и место рођења, држављанство за кориснике који нису држављани Републике Србије, адресу становања односно привременог пребивалишта у току коришћења библиотечког материјала, тему и сврху коришћења библиотечког материјала, с тим да библиотекар мора бити обавештен о евентуалној промени теме. На основу матичног листа корисника библиотекар води Матичну књигу корисника. Након што прегледају именски или предметни каталог, попуњава се за-

¹³ Душица Рајчевић, „Улога библиотекара у специјалним библиотекама“, *Гласник Народне библиотеке Србије* год. 3, бр. 1 (2001): 161.

¹⁴ Стеван Мачковић, „О структури и профилу корисника грађе у Историјском архиву Суботица (2005–2008)“, *Ex Pannonia* бр. 14 (2010): 10.

хтев за издавање библиотечког материјала и реверс за издату грађу. Архив нуди и услугу фотокопирања и скенирања копија докумената уз претходно попуњен захтев и уплату трошкова према актуелном ценовнику услуга. Уколико истраживач жели да сâм фотографише или сними одређену грађу, попуњава молбу за дигитално снимање материјала из библиотечког фонда. Горепоменута документација која се води у раду са корисницима, као и месечна евиденција истраживачких дана корисника библиотечког фонда коју води библиотекар, на крајугодине се статистички обрађује, а добијени подаци дају смернице за даље активности на побољшању квалитета рада са корисницима и набавку нових публикација.

Страни држављани који желе да истражују морају да добију дозволу за истраживање од Покрајинског секретаријата за образовање и културу Извршног већа Аутономне Покрајине Војводине.¹⁵ Ова дозвола је потребна само за коришћење архивске грађе, не и библиотечке.

Закључак

Библиотека Историјског архива Суботица као уско профилисана у смислу врсте грађе коју прикупља, обрађује, чува и даје на коришћење, од непроцењивог је значаја за све који желе више да сазнају о историји Суботице и околине. Било да се ради о истраживачима који трагају за литературом за своје научне и стручне радове или о појединцима који су вучени жељом да сазнају нешто више о својим прецима дошли у Архив, сасвим је сигурно да ће наићи на љубазног библиотекара који ће их на прави начин увести у богатство архивске грађе.

Историјски архив Суботица изузетно је значајна културна установа. Свесни тога, запослени у Архиву вредно раде на томе да сачувају његов углед и да га, пре свега, у већој мери приближе грађанима препознајући њихове потребе и нудећи им услуге које ће им бити од користи. Како би се број корисникабиблиотечке и архивске грађе увећао, потребно је да се ради на ширењу знања о значају ове установе. Архив то чини својом издавачком делатношћу, организовањем изложби, дигитализовањем грађе и омогућавањем њеног претраживања преко интернета путем опције Е-истраживања. Можда је на том путу најзначајнија сарадња са школским

¹⁵ Историјски архив Суботица, „Правилник о начину коришћења архивске грађе“, Историјски архив Суботица, http://www.suarhiv.mycpanel.rs/files/olvaso_2016/prav_o_kor_citaonica.pdf (преузето 29.3.2017)

установама у виду организованих посета ученика када се упознају са фондом и начином његовог коришћења и када добијају смернице за писање реферата, семинарских или матурских радова. На тај начин Архив добија и образовну улогу. Овакав приступ отвара врата будућим истраживачима који ће наставити да откривају блага Историјског архива Суботица.

Литература:

1. Istorijски arhiv Subotica, „Pravilnik o načinu korišćenja arhivske građe“, Istorijски arhiv Subotica, http://www.suarhiv.mycpanel.rs/files/olvaso_2016/prav_o_kor_citaonica.pdf (preuzeto 29.3.2017)
2. Kikić, Tatjana i Tatjana Jovanović „Arhivska registratura i biblioteka – ogled zasnovan na praksi Arhiva Srbije“. *Bibliotekar* god. 58, br. 1–2 (2016): 119–131. (na ćirilici)
3. Mačković, Stevan „O strukturi i profilu korisnika građe u Istorijском arhivu Subotica (2005–2008)“. *Ex Pannonia* br. 14 (2010): 5–11.
4. Mačković, Stevan, ur. *60 godina delatnosti Istorijског архива Subotica*. Subotica: Istorijски arhiv, 2007.
5. Rajčević, Dušica „Uloga bibliotekara u specijalnim bibliotekama“. *Glasnik Narodne biblioteke Srbije* god. 3, br. 1 (2001): 159–161. (na ćirilici)
6. „Zakon o bibliotečko-informacionoj delatnost“. *Službeni glasnik RS* br. 52/11. (na ćirilici)

Jelena Cvetić
City Library Subotica
jeca.cvetic@gmail.com

HISTORICAL ARCHIVES LIBRARY IN SUBOTICA

Abstract: The aim of this paper is to provide insight into the work of the Historical Archives Library in Subotica. By giving a historical overview, from the establishment of the Archives and the library within it to the present time, attempts are made to draw attention to the specific conditions and ways of working with the researchers, the type of library and archival materials, as well as the structure of the library users. From 1960, when the creation of the Archives Library started, until today, efforts were made to enrich the Library collections with monographic and serial publications, which will provide users with answers to their chosen case studies. By constantly working on the promotion, the Archives points to its cultural importance, and by doing so, it aims at gaining new users, who will have a great opportunity to work with several hundred years old historical texts and documents.

Keywords: Historical Archives of Subotica, special libraries, history, library materials, archival materials, users

Примљено: 5. априла 2017.

Исправке: 16. маја 2017.

Прихваћено: 22. маја 2017.